

ГУРЖІЙ Т.О.

д.ю.н., старший науковий співробітник, завідувач кафедри комерційного права Київського національного торговельно-економічного університету, м. Київ

МІСЦЕ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА У ВІТЧИЗНЯНІЙ СИСТЕМІ ПРАВА

Кожен, хто звертається до проблематики адміністративно-процесуального права, насамперед повинен з'ясувати для себе ряд концептуальних моментів: що саме слід розуміти під згаданим явищем; яку сферу соціального життя воно охоплює; якими є його реальний обсяг та структура і т.д. І вже на даному етапі дослідник зіштовхується з серйозними труднощами. Не зважаючи на загальне визнання адміністративно-процесуального права структурним елементом вітчизняної правової системи, попри постійне підкреслення його ролі регулятора публічно-владних відносин, у науковому світі й досі не вироблено єдиного погляду на цей непересічний феномен.

Вже понад півстоліття в літературі тривають дискусії з приводу того, які ж саме аспекти правозастосовчої діяльності слід відносити до розряду адміністративно-процесуальних. На цьому тлі представники різних наукових шкіл демонструють майже протилежне розуміння адміністративного процесу. Іноді у ньому вбачають лише судовий розгляд справ про адміністративні проступки, а інколи - усю багатогранність виконавчо-розпорядчої діяльності органів публічної влади. Відомі й інші, "проміжні" підходи до визначення адміністративного процесу. Наприклад, вітчизняний законодавець узав за основу "судочинську" концепцію, відповідно до якої адміністративним процесом є: *правовідносини, що складаються у ході розгляду справ адміністративними судами.*

Подібна неузгодженість накладає суттєвий відбиток на сучасне уявлення не лише про сам адміністративний процес, а й про адміністративно-процесуальне право як систему юридичних норм, науку та навчальну дисципліну.

Попри принципову розбіжність точок зору на юридичну природу, зміст, обсяг та структуру адміністративно-процесуального права, практично усі дослідники цієї сфери погоджуються в одному: **адміністративно-процесуальне право є відносно самостійним нормативним утворенням, котре посідає одне з важливих місць у системі вітчизняного права.**

Нажаль, констатацією цього беззаперечного факту однотайність вчених і обмежується. Питання **про реальне місце групи адміністративно-процесуальних норм у системі права**, а також про їх співвідношення з іншими елементами цієї системи, й досі залишається остаточно не вирішеним.

Що ж являє собою система права? З'ясувати це питання нам допоможе загальна юридична теорія, у якій ніколи не бракувало визначень відповідного поняття. Ось лише деякі з них:

- *система права – це об'єктивно обумовлена системою соціальних відношень внутрішня будова права, котра виражається у об'єднанні й розташуванні нормативного матеріалу в певній послідовності* [1, с. 339];

- *система права – внутрішня форма права, яка має об'єктивний характер своєї побудови, що відображається в єдності та узгодженості всіх її норм, диференційованих за правовими комплексами, галузями, підгалузями, інститутами й нормами права* [2, с. 94];

- *система права – це структура діючого права, яка одночасно втілює єдність юридичних норм та їх розмежування на окремі складові відповідно до специфіки регламентованих суспільних відносин* [3].

Узагальнюючи наведені визначення, можна виділити ключові ознаки системи права:

- а) її утворює увесь масив діючих юридичних норм;
- б) вона має чітко окреслену ієрархічну структуру;
- в) головним критерієм розмежування складових елементів системи права є специфіка предмета їхнього регулювання – соціальних відносин.

У літературі висловлюються різні погляди на кількість "щаблів" ієрархії права. Одні правники виділяють у ній три рівня узагальнення: *правова норма – інститут права – галузь права*. Інші – доповнюють наведену схему такими структурними одиницями, як *суб'інститут, підгалузь, правовий комплекс* тощо.

Численні спроби ідентифікувати адміністративно-процесуальне право як одну із складових цієї ланки знайшли своє втілення у трьох основних концепціях. Відповідно до першої з них, адміністративно-процесуальне право вважається *інститутом права*. Прихильники другої концепції вбачають у ньому *підгалузь права*. І, нарешті, остання група вчених наділяє комплекс адміністративно-процесуальних норм ознаками самостійної *юридичної галузі*.

З метою вирішення питання про те, чим саме – *юридичним інститутом, підгалуззю* або *галуззю*, насправді є адміністративно-процесуальне право, коротко зупинимось на розгляді перелічених понять.

Інститутом права є виділена в межах певної правової галузі група взаємопов'язаних юридичних норм, котрі регламентують порівняно вузьке коло однорідних суспільних відносин.

Підгалузь права – це комплекс предметно та функціонально пов'язаних юридичних інститутів, виділених в межах однієї галузі. Дане нормативне об'єднання втілює проміжний етап перетворення низки споріднених інститутів на самостійну галузь права. Його вже не можна назвати інститутом у класичному

розумінні – воно має складний, поліструктурний характер, володіє достатньо різноманітним предметом регламентації, переслідує широкий спектр цілей і т.д. Водночас, відповідний інституціональний комплекс ще не повністю володіє особливим набором ознак, котрі б дозволили однозначно детермінувати його як юридичну галузь.

Галузь права – це сформоване у рамках єдиної мети, функцій та принципів, універсальне об'єднання юридичних інститутів, яке за допомогою специфічного правового методу регламентує певний сектор суспільних відносин. Галузь включає різноманітні норми – норми-визначення і норми-принципи, загальні і спеціальні, регуляторні й охоронні, заборонні, зобов'язуючі, уповноважуючі тощо. Кожна юридична галузь здатна вступати у системну взаємодію з іншими нормативними утвореннями галузевого рівня.

Зіставлення ключових характеристик адміністративно-процесуального права з ознаками трьох названих категорій дозволяє визначити його як *самостійну галузь права*:

- адміністративно-процесуальне право має складну структуру, воно складається з цілого комплексу різнонаправлених юридичних інститутів: - провадження в справах про адміністративні проступки; - провадження по розгляду звернень громадян; - адміністративне судочинство; - нормотворче, контрольне, реєстраційне, дозвільне провадження тощо;

- адміністративно-процесуальне право характеризується наявністю чітко визначеного, відносно відокремленого, цілісного та, водночас, різноманітного предмета регламентації;

- воно володіє специфічним методом регулювання, відмінним від методів адміністративного, кримінального, цивільного права;

- адміністративно-процесуальне право вступає у системну взаємодію практично з усіма іншими юридичними галузями: конституційним, кримінальним, цивільним, адміністративним, кримінально-процесуальним, цивільно-процесуальним, бюджетним, господарським, земельним, трудовим правом та іншими;

- функціонування й розвиток комплексу адміністративно-процесуальних норм здійснюється на основі визначених правових принципів. Частина з цих принципів носить виражений індивідуальний характер - їх вплив поширюється тільки на адміністративно-процесуальне право і лише на нього. А, як відомо, наявність "власного" набору принципів є невід'ємною рисою більшості юридичних галузей.

- адміністративно-процесуальне право має розгалужену ієрархію джерел. Його норми містяться в Конституції України, міжнародних деклараціях, конвенціях та угодах, законах України, а також у величезній кількості підзаконних нормативних актів. Особливу увагу привертає належність до джерел адміністративно-процесуального права двох кодексів: Кодексу України про адміністративні проступки та Кодексу адміністративного судочинства України. Проект ще одного кодифікованого акту – Адміністративно-процедурного Кодексу України – зараз знаходиться на розгляді у Верховній Раді України.

Слід також мати на увазі, що ствердження будь-якої галузевої концепції неможливе без її загального визнання в теорії права. Грань між уявленням про юридичну підгалузь та галузь є доволі розпливчатою. Тому остаточне віднесення певного нормативного комплексу до однієї з названих категорій – це завжди результат наукової згоди більшості провідних правознавців. Не є винятком з даного правила й адміністративно-процесуальне право. І хоча ідея про його галузеву природу є порівняно "молодою" (приміром, історія розвитку кримінально-процесуальної та цивільно-процесуальної галузей права нараховує понад сто років), але сьогодні саме вона домінує на сторінках праць таких авторитетних вчених, як І.П.Голосніченко, В.К.Колпаков, О.В.Кузьменко, М.М.Тищенко та ін. [4, с. 6-9; 5, с. 7-25; 6, с. 50].

Проведений аналіз об'єктивних характеристик адміністративно-процесуального права дозволяє констатувати наступне: **адміністративно-процесуальне право на сучасному етапі свого розвитку є повноправною юридичною галуззю. У системі вітчизняного права воно посідає одне з чільних місць, наряду з такими профілюючими галузями, як конституційне, кримінальне, цивільне, адміністративне право та іншими.**

Список використаних джерел:

- 1 Бабаєв В. К. Общая теория права : [курс лекцій] / В. К.Бабаєв. – Нижн. Новгород : Министерство внутренних дел Российской Федерации Нижегородская высшая школа, 1993. – 525 с.
- 2 Копейчиков В. В. Правознавство : підручник / В. В. Копейчиков. – К. : Юрінком Інтер, 2003. – 736 с.
- 3 Большая Советская Энциклопедия : энциклопедія у 30 т. / [ред. Прохорва А.Н.]. – М.: Советская Энциклопедия, 1973. – Т 11. – 1973. – 608 с.
- 4 Бандурка О. М. Адміністративний процес : підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / О. М. Бандурка, М. М. Тищенко. – Харків : НУВС, 2001. – 353 с.
- 5 Голосніченко І. П. Адміністративний процес : [навчальний посібник] / І. П. Голосніченко, М. Ф. Стахурський. – К. : ГАН, 2003. – 256 с.
- 6 Колпаков В. К. Адміністративне право України : підручник / В. К. Колпаков. – К. : Юрінком Інтер, 1999. – 736 с.